

Marietta Morawska-Büngeler

Dusza dźwięków. Rozmowy z polskimi kompozytorami

Nieodpłatnie na portalu internetowym Związku Kompozytorów Polskich / Polskiego Centrum Informacji Muzycznej: <https://duszadzwiekow.polmic.pl>

Akustyczna aura Czechowic – miasta, w którym wyrósł Andrzej Krzanowski, mistrz akordeonu – stukot pociągów, gwizdy lokomotyw, syreny rafinerii czy sygnały pogotowia ratunkowego – znalazły odbicie w jego niekonwencjonalnej twórczości. Hannę Kulenty pobudzają do napisania muzyki zjawiska akustyczne, nawet tak proste jak gra palcem na kieliszku do wina. Stanisław Krupowicz znalazł temat do swojej opery komputerowej *Europa* w poemacie angielskiego pisarza, malarza i wizjonera Williama Blake’a, a Eugeniusza Knapika urzekły piękne strofy o miłości Edwarda E. Cummingsa. Również osobiste przeżycia mogą inspirować: atmosfera obcego, pustego mieszkania, w którym Lidia Zielińska przebywała w czasie pobytu stypendialnego w Sztokholmie, wywołała u niej silne odczucia niemalże halucynacji słuchowych, co posłużyło jej do stworzenia elektroakustycznej kompozycji *Jako białe myszki*. Rafał Augustyn – wnikliwy obserwator – czerpie niekiedy natchnienie z podróży. Ale i czysto muzyczne pomysły owocują kompozycjami. Tadeusza Wieleckiego inspirował m.in. eksperymentalna gra na kontrabasie, Aleksandra Lasonia – improwizacja na instrumentach klawiszowych.

Inspiracje czy pomysły na kompozycję to dopiero początek długiego procesu twórczego. Praca nad wielkimi dziełami muzycznymi, jak opera, teatr muzyczny czy symfonia, może potrwać nawet kilka lat. W jaki sposób idee przeradzają się w gotowe utwory muzyczne? Jak tworzą, jak pracują kompozytorzy? Dlaczego wybrali ten a nie inny zawód? Czym się interesują poza muzyką?

Dusza dźwięków to barwne, intensywne spotkania z 15 kompozytorami, wybitnymi twórcami, artystami, pedagogami, zasłużonymi działaczami na rzecz polskiej kultury muzycznej. Są to: Rafał Augustyn, Krzysztof Baculewski, Marek Chołoniewski, Szabolcs Esztényi, Eugeniusz Knapik, Krzysztof Knittel, Jerzy Kornowicz, Stanisław Krupowicz, Andrzej Krzanowski, Hanna Kulenty, Aleksander Lasoń, Piotr Moss, Elżbieta Sikora, Tadeusz Wielecki, Lidia Zielińska. Opatrzono ponadto bogatą dokumentacją ich twórczości. Materiały zawarte w książce *Dusza dźwięków* były zbierane przez Autorkę od lat dziewięćdziesiątych XX wieku do 2011 r.

Opowiadają oni o tematach związanych z muzyką i ich zawodem, o kwestiach estetycznych, o rozwoju twórczym, o kompozytorskich wzorach, o utworach czy karierze, o nowych formach sztuki. Ale nie unikają tematów prywatnych, otwierają się na pytania, mówią o swoich doświadczeniach i zainteresowaniach, o literaturze, malarstwie, psychologii. O życiu. Na przykład Krzysztof Knittel, twórca dzieł o głębokiej ekspresji, jak *Męka Pańska według Świętego Mateusza* na wielki skład wykonawców, o tym, iż w młodości nie stronił od kultury popularnej, piosenek czy muzyki rockowej. Szabolcs Esztényi, kompozytor i pianista pochodzenia węgierskiego, bez którego trudno sobie wyobrazić scenę polskiej muzyki, wspomina przeżycia z krwawo stłumionego powstania na Węgrzech w 1956 r. Piotr Moss – jak zmieniła się jego sytuacja zawodowa w 1981 r. po (czasowym) osiedleniu się w Paryżu.

Każdy z kompozytorów, o których mowa w książce *Dusza dźwięków*, szukał własnej drogi. Ich twórczość jest bogata. Jedni nawiązują do tradycji, szukają też inspiracji w dawnych stylach muzycznych. Inni kreują nowe metody kompozycji, rozwijają na swój sposób muzykę awangardy. W odróżnieniu od kompozytorów poprzednich generacji większość bohaterów tej książki jest/była koncertującymi wykonawcami.

Poza Szabolcsem Esztényim (1939–2024) bohaterami tej książki – urodzeni pomiędzy 1946 a 1961 rokiem – zaczęli swoją karierę w połowie lat siedemdziesiątych, kiedy na estradach muzyki poważnej w Polsce działało wielu twórców różnych generacji. Trudno było w tej sytuacji zaistnieć. A w dobie komunizmu wolność wypowiedzi, dostęp do materiałów z zagranicznych źródeł, swoboda poruszania się po świecie – to wszystko, co jest dziś codziennością – nie było oczywiste. Stypendium w Paryżu w latach 1975–76, jak wspomina Krzysztof Baculewski, trudno osiągalne, miało zupełnie inny charakter ze względu na sytuację polityczną niż popularne dziś stypendia Erasmus w 33 krajach Europy. A kto dzisiaj wie o krytycznych performance’ach niezależnych twórców, jak np. „Projekt” – łódzka Moskwa – Esztényiego i Krzysztofa Wodiczki w ramach wystawy „Artyści – klasie robotniczej Woli”, które w dobie komunizmu wymagały nie lada odwagi?

Aktualnie utwory elektroakustyczne czy komputerowe są tworzone nawet przy pomocy laptopa. Mały Macintosh śmiało zastępuje wielkie komputery, na których Stanisław Krupowicz, prekursor muzyki komputerowej w Polsce, zaczynał swoją karierę. A sztuczna inteligencja może ułatwić wiele procesów technicznych czy nawet twórczych, jeśli wynika to z założenia. A dawniej? Kompozytorzy-protagoniści korzystali z wielu różnych urządzeń, szukali własnych technicznych rozwiązań. Wymagało to nie lada wysiłku intelektualnego, przezwyciężenia „oporów” technologii, zapożyczania rozwiązań z innych dziedzin technicznych do kompozycji. Jednym słowem ciągłego eksperymentowania i kreatywności. I tak samochód-nadajnik z zainstalowanym systemem GPS może być głównym wykonawcą kompozycji. Jest to tylko jeden z autorskich pomysłów Marka Chołoniewskiego. A i Elżbieta Sikora czy Lidia Zielińska. kompozytorki-pionierki w dziedzinie muzyki elektroakustycznej, zadziwiają pomysłami twórczymi. Należy dodać, że w latach siedemdziesiątych XX wieku kompozytorki były procentowo mniej obecne w tym zawodzie niż to jest obecnie.

Kompozytorzy to nie „byty astralne”: o funkcjonowaniu kultury muzycznej, o sytuacji i potrzebach twórców muzyki w Polsce i roli Związku Kompozytorów Polskich – organizacji pozarządowej – dowiedzą się Czytelnicy z wypowiedzi Jerzego Kornowicza, byłego Prezesa ZKP.

Ponad dwieście fotografii ilustruje życie muzyczne w Polsce od połowy lat siedemdziesiątych do 2011 r. *Partytury* dają wgląd w proces tworzenia: zamieszczono tu nieopublikowane wcześniej szkice i manuskrypty kompozytorów, ciekawe graficzne „obrazy” muzyki, wypełnione maczkiem nakreślonych nut wielkie strony utworów orkiestrowych na kilkadziesiąt, a nawet przeszło sto instrumentów czy nowoczesne nuty pisane przy pomocy programów komputerowych.

Dusza dźwięków powstała zarówno z myślą o kręgach profesjonalnie związanych z muzyką jak i z myślą o tej części społeczeństwa, która nie miała do tej pory okazji zapoznać się ze współczesnymi twórcami i z ich muzyką, która przecież oddaje ducha naszych czasów. *Rozmowy* można czytać w całości lub fragmentami, według własnego wyboru. Ich język, przystępny i wartki, wciąga w atmosferę wypowiedzi. Przy opisach kompozycji służy pomocą w razie potrzeby *Słowniczek terminów muzycznych*.

Mam nadzieję, iż *Dusza dźwięków* zachęci do słuchania bardzo różnorodnej muzyki kompozytorów-protagonistów. Opery, utwory instrumentalne, teatr muzyczny, muzyka teatralna, formy improwizowane, instalacje, performanse, kompozycje internetowe czy multimedialne: W wielości form i gatunków muzyki współczesnej każdy może znaleźć dla siebie coś interesującego, co niezależnie od jego zawodu i innych pasji, przyniesie mu nowe przeżycia, ubarwi jego życie. A może nawet zachęci do własnych kreatywnych działań?

Książka *Dusza dźwięków. Rozmowy z polskimi kompozytorami* została opublikowana dzięki wsparciu Związku Kompozytorów Polskich / Polskiego Centrum Informacji Muzycznej. Projekt *Dusza dźwięków*, w tym nieodpłatne udostępnienie książki wydanej w formie strony internetowej bez pomocy komercyjnego wydawnictwa, i uzupełniające działania Fundacji *Musica et ars moderna* (2011–2017) na rzecz promocji polskiej muzyki współczesnej, jest szeroko rozumianą akcją pro bono dla polskiego społeczeństwa. Lista podziękowań jest długa. Dokładne informacje na ten temat znajdą Państwo w plikach strony internetowej książki *Dusza dźwięków: Od Autorki, Komentarz do wydania, Mecenasi-Patroni-Sponsorzy i Podziękowania*. Warto obejrzeć, kto ten projekt wspierał.

Rozmowa z autorką książki jest do odsłuchania jako podcast w radio Dwójce:

<https://www.polskieradio.pl/8/410/Artykul/3433485,zapisy-20-lat-rozmow-z-kompozytorami-przekroj-zyciorysow-najwiekszych-polskich-muzykow>

Fotorelacja prezentacji projektu "Dusza dźwięków" w Związku Kompozytorów Polskich 27 września 2024
<https://polmic.pl/pl/nasze-projekty/fotorelacja-prezentacji-projektu-dusza-dzwiekow>

Na stronie POLMIC, czyli Polskiego Centrum Informacji Muzycznej <https://polmic.pl> Czytelnicy znajdą inne interesujące informacje o muzyce – w tym muzyce współczesnej – i o kompozytorach, encyklopedie oraz kalendarz wydarzeń muzycznych. Biblioteka posiada ogromne zbiory nut, książek, artykułów i nagrań.